
Indledning

Øen Gotland var i ældre middelalder en rig ø med omfattende handel. Politisk hørte øen formelt under Sverige. Gotlands forhold til Sverige var dog ret løseligt. Der betaltes en årlig skat til den svenske konge, men svensk lovgivning var ikke gældende på øen. Ved midten af 1300-tallet var Gotland mest behersket af de fortrinsvis tyske købmænd i den betydelige handelsby Visby, der var medlem af de tyske hansestæders forbund.

Hansestæderne omfattede et stort antal byer langs Østersøens øst- og sydkyst, Nordsøens sydkyst, de tyske floder og i det nuværende Holland. Den ledende by var Lübeck, og fællesskabet bestod især i, at man havde fælles handelsprivilegier på de vigtigste markeder og toldfrihed hos hinanden. Dette, og behovet for at beskytte handelen, medførte en livlig mødevirksomhed, som dog ofte var begrænset til en mindre del af byerne. I perioder førte Hansestæderne, eller nogle af dem, fælles krig eller fælles indsats mod sørøveri. Det blev finansieret ved opkrævning af en såkaldt »pundtold« i de hansebyer, der deltog i indsatsen. Hanseforbundet var altså en forholdsvis løs organisering af byer, der hver for sig var selvstyrende eller i større eller mindre grad underkastet de fyrster, der beherskede det omliggende territorium.

Det danske rige var gået i fuldkommen opløsning i 1320'erne, og da kong Christoffer 2. døde i 1332, var alle dele af riget pantsat til

fremmede herrer, især to holstenske grever. Kort før kongens død udbrød der oprør mod den holstenske panteherre i Skåne, grev Johan. Skåningene henvendte sig til kong Magnus Eriksson af Sverige og Norge og bad om hjælp. Enden blev, at kong Magnus overtog panteherreedommet over Skåne ved at udbetale den store sum, som Skåne stod i pant for, til grev Johan.

Magnus Eriksson var i 1319 som treårig blevet konge af både Sverige og Norge. Hans regeringstid blev præget af stærke modsætninger til aristokratiet i de to lande. I 1343 blev det besluttet, at hans yngste søn, Håkon, skulle efterfølge ham i Norge, når han blev myndig, og at den ældste, Erik, skulle efterfølge ham i Sverige, men først efter Magnus' død. I 1355 tiltrådte Håkon som norsk konge, mens Erik året efter satte sig i spidsen for et aristokratisk oprør mod faderen i Sverige, hvilket medførte, at kong Magnus mistede magten i store dele af landet frem til Eriks død i 1359.

I 1340 besteg kong Christoffer 2.s søn, Valdemar Atterdag, den danske trone. Han fik overladt det nordligste Jylland, men skulle så fremskaffe og udbetale pantsummerne for resten af landet, før han kom i besiddelse af det. Frem til 1360 lykkedes det ham med en blanding af militære, politiske og økonomiske midler at få kontrol over næsten hele Jylland og øerne.

For kong Magnus af Sverige og Norge var det meget om at gøre, at Skåne blev hans som en permanent besiddelse, der fremover skulle regeres sammen med Sverige. Det gik Valdemar Atterdag ind

på i 1343 for derved at sikre sig ro på denne front.

I 1359 blev der i forbindelse med den unge Eriks oprør mod faderen indgået en alliance mellem Valdemar Atterdag og kong Magnus og dennes søn, kong Håkon. Alliancen blev beseglet med en aftale om ægteskab mellem kong Håkon og Valdemars datter Margrethe. Året efter, i 1360, fandt Valdemar Atterdag imidlertid en gunstig lejlighed til at angribe og erobre Skåne. Og det følgende år gik han videre mod de indtil da svenske øer Øland og Gotland.

Valdemar Atterdags fremfærd betød naturligt nok, at kongerne Magnus og Håkon søgte hjælp mod Valdemar. I juni 1361 indgik de en alliance med grev Henrik af Holsten. Og i september 1361 indgik en svensk delegation og en række hansestæder et angrebsforbund mod Valdemar Atterdag, ligeledes med henblik på at vinde det tabte tilbage. En hanseatisk flåde, der belejrede Helsingborg Slot, blev dog i sommeren 1362 slået af Valdemars styrker. Derpå blev der i november samme år mellem Danmark og de involverede hansestæder indgået en ca. toårig våbenstilstand, som kong Magnus tilsluttede sig den 21. december.

I mellemtiden oplevede kong Magnus i november 1361 et oprør fra de svenske stormænd i samspil med sønnen, kong Håkon. Magnus blev fængslet, og i februar 1362 blev Håkon valgt til svensk konge, men senere på foråret blev fader og søn igen forsonede og kunne i fællesskab vende sig mod stormændenes ledere.

Modsætningen til de svenske stormænd førte efterhånden til, at de to konger igen søgte alliance med Valdemar Atterdag, og 9. april

1363 blev kong Håkon i København omsider gift med Valdemars 10-årige datter Margrethe. Det førte til, at de utilfredse svenske stormænd gik i aktion. I løbet af efteråret aftalte de med hertug Albrecht af Mecklenburg, at hans søn af samme navn skulle være svensk konge. Mod slutningen af 1363 drog en mecklenburgsk-holstensk hær til Sverige, og i februar 1364 blev den yngre Albrecht af Mecklenburg formelt valgt til konge af Sverige. Magnus og Håkon kunne dog fastholde herredømmet over dele af det vestligste og sydligste Sverige, også efter at de tabte et slag i foråret 1365, der førte til, at kong Magnus blev taget til fange.

I foråret 1366 lykkedes det kong Håkon at få Valdemar Atterdag til at gå ind i krigen mod kong Albrecht af Sverige. I sommeren 1366 mødtes Valdemar imidlertid med bl.a. hertug Albrecht af Mecklenburg på Ålholm Slot på Lolland, hvor der blev sluttet en foreløbig fred mellem mecklenburgerne og Valdemar Atterdag. Fredsaftalen skulle siden ratificeres i begyndelsen af 1367, men dette skete aldrig, idet Valdemar i modsætning til mecklenburgerne, herunder kong Albrecht af Sverige, ikke mødte op på aftalt tid og sted.

Selvom der i mellemtiden var sluttet fred mellem Danmark på den ene side og Hansestæderne og Holsten på den anden, virkede Valdemar Atterdags virksomhed fortsat stærkt provokerende på de fleste magter i det nordlige Europa. Mecklenburgerne pustede naturligvis til ilden. I november 1367 indgik et meget stort antal hansestæder den såkaldte Kölnerkonføderation mod Valdemar.

Dette blev i begyndelsen af 1368 fulgt op af alliancer med mecklenburgerne inklusive Sverige, med Holsten, hertugen af Slesvig og et stort antal jyske stormænd med det formål at dele Danmark mellem de involverede fyrster. I løbet af 1368-69 erobrede de allierede en række danske borge, især langs Øresund, men takket være, at Hansetæderne indgik en separatfred, den såkaldte Stralsundfred i 1370, slap Valdemars rige nogenlunde uskadt fra krigen.

Valdemar Atterdag døde 24. oktober 1375. 3. maj 1376 blev hans dattersøn, kong Håkons og Margrethes søn Oluf, valgt til konge af Danmark.

Efter de begivenheder, som belyses af det følgende kildemateriale, regnedes Gotland for at høre under den danske krone frem til freden i Brømsebro 1645.

Oversigt over teksterne

Tekst 1	Brev fra kong Magnus til Visby, Stockholm 1. maj 1361
Tekst 2	Brev udstedt af kong Magnus, Stockholm 3. juli 1361
Tekst 3	Brev udstedt af kong Valdemar, 29. juli 1361
Tekst 4	Uddrag af brev udstedt af kong Magnus, Stockholm 15. august 1361
Tekst 5	Uddrag af traktat mellem kong Magnus, kong Håkon og Hansetæderne, 8. september 1361
Tekst 6	Uddrag af brev udstedt af kong Magnus og kong Håkon, Söderköping 28. september 1362
Tekst 7	Uddrag af brev fra rådet i Visby til Hansetæderne, 15. december 1362
Tekst 8	Uddrag af reces af hansedagen i Nykøbing, 7. maj 1363
Tekst 9	Uddrag af reces af hansedagen i Greifswald, 19. november 1363
Tekst 10	Uddrag af reces af hansedagen i Stralsund, 6. januar 1364
Tekst 11	Uddrag af reces af hansedagen i Lübeck, 25. maj 1364
Tekst 12	Traktat mellem kong Albrecht af Sverige og grev Henrik af Holsten, Jönköping 26. juli 1364

Uddrag af traktat mellem kong Valdemar af Danmark og hertug Albrecht af Mecklenburg og dennes sønner, Åholm Slot (Lolland) 28. juli 1366. Original på plattysk i Rigsarkivet, København. Gengivet efter oversættelsen i *DRB 3. række VII*, nr. 407, s. 289-94

Vi Albrecht, af Guds nåde konge af Sverige, erklærer offentligt med dette brev, at vi med hele riget Sveriges råd og samtykke har overladt og overlader alle disse lande, der står skrevet herefter, til ret arv og til evigt at bruges, besiddes og forblive hos vor kære broder kong Valdemar af Danmark og hos hans arvinger og hans efterfølgere og hos riget Danmark; og vi overlader og henviser disse lande til ham, der står skrevet herefter, til ret arv og til evigt at forblive som sådan og henviser dem til ham til ret arvehyldning, nemlig følgende lande: hele Gotland med staden Visby og hele landet Varend og hele det land, der hedder Finnveden, og Kind og Mark og det hus, som man kalder Elfsborg, med den halve ø Hisingen og hele det herred, i hvilket huset Elfsborg ligger.²² Men ligger Lödöse i det samme herred, så skal Lödöse dog altid forblive ved riget Sverige og hos os kong Albrecht og hos vore arvinger og efterfølgere. Men hvis vi skulle have Elfsborg i vort værge, eller hvis det tilfalder os eller nogen på vore vegne, så skal vi uden nogen tøven og argelist²³ overgive det til kong Valdemar af Danmark eller til den, hvem han vil skal have det, eller til den, hvem riget Danmark vil skal have det, hvis den fornævnte kong Valdemar af

Danmark dør. Fremdeles overlader vi de fornævnte slotte og lande, nemlig Gotland med Visby, Varend, Finnveden, Kind og Mark, Elfsborg med herredet, bortset fra Lödöse, hvis det ligger i herredet, og det halve Hisingen, og dertil alle de slotte og alle de lande, som havde hørt til Sverige og som kong Valdemar af Danmark havde i sit væрге den nærmest foregående pinse,²⁴ til kongen af Danmark og hans arvinger og hans efterfølgere med al kongelig ret, med mandslen og med kirkelen²⁵ så frit, som nogensinde nogen konge af Sverige har haft det, og vi skal hjemle dem disse lande og frigøre dem for krav fra os, fra vor fader, fra vore brødre og fra alle vore arvinger og fra alle vore undergivne, som bor, sidder eller opholder sig i riget Sverige. Og hvis nogen vil hindre ham deri eller vil hindre hans efterfølgere deri eller vil hindre riget Danmark deri, skal vi fornævnte herrer hjælpe med at afværge det med al vor magt, i god tro og med overholdelse af alle de grænser, som landene er beliggende indenfor, tørre og våde;

[...]

Fremdeles erklærer vi fornævnte Albrecht, Henrik og Magnus, hertuger af Mecklenburg,²⁶ at vi skal ratificere alle disse artikler, der står skrevet foran og herefter, inden førstkommende kyndelmisse [= 2. februar 1367]. Den samme dag skal kong Albrecht komme med os hertug Albrecht og med sine garanter, der står skrevet foran og herefter, til Kalmar, og kong Valdemar skal lægge sig ind på den borg, der er bygget på Bröms;²⁷ og de skal på

begge sider komme og lægge sig ind på den måde med begge parters rigsråd. Hvis de kan finde frem til nogle artikler, der kan føre til evig fred mellem kongeriget Danmark og riget Sverige, skal de have bemyndigelse i det anliggende. Dog skal de alligevel under alle omstændigheder ratificere alle de aftaler, der står skrevet foran og herefter. Fremdeles forpligter vi os på vor tro til, at vi ikke skal løslade kong Magnus af Sverige af det fængsel, hvori han sidder fanget, og ud af hvilket han aldrig skal slippe,²⁸ førend han har givet den forskrevne kong Valdemar af Danmark og hans arvinger og efterfølgere og hans rige Danmark sådanne garantier for de samme lande og slotte og for den fred, der står skrevet foran og herefter, så at den fornævnte kong Valdemar og hans arvinger og hans efterfølgere og riget Danmark er sikret derved. Fremdeles lover vi og forpligter os til, at vi ikke skal slutte nogen fred eller våbenstilstand med kong Håkon af Norge – bortset fra den aftale, der lyder på to eller i det højeste på tre år – førend samme kong Håkon har givet den forskrevne kong Valdemar af Danmark og hans arvinger og efterfølgere og hans rige sådanne garantier for de samme slotte og for de samme lande og for den samme fred, som står skrevet foran og herefter, så at den fornævnte kong Valdemar af Danmark og hans arvinger og hans efterfølgere og hans rige Danmark er sikret derved. Sker det også, at kong Håkon ikke over for kong Valdemar af Danmark og riget Danmark opfylder de garantier på den måde, og det da af den grund kommer til krig

mellem kong Håkon af Norge og kong Albrecht af Sverige, så skal kong Valdemar af Danmark med al sin magt trofast være kong Albrecht behjælpelig mod kong Håkon og hans rige og mod alt det, han har, og kong Albrecht skal til gengæld være ham trofast behjælpelig med al sin magt, indtil kong Håkon har givet den garanti for slottene og landene og freden, som det står skrevet foran.

[...]

Fremdeles for i evig stadighed at overholde alle disse forskrevne artikler, så lover med os vor kære fader Albrecht og vore kære brødre Henrik og Magnus, hertuger af Mecklenburg, de ærværdige fædre ærkebisper og alle bisper og alle kapitler og abbeder og alle kirkernes formyndere, der er prælater, og hele vort rige Sveriges råd og halvtreds riddere og væbnere, de bedste, der er bosiddende i Sverige, og ti af de bedste købstæder, der er i Sverige. Fremdeles skal vi kong Albrecht og vor fader hertug Albrecht og vor broder hertug Henrik og vor broder hertug Magnus og vore arvinger og vore efterfølgere i alle forhold vende alt til det bedste for den fornævnte kong Valdemar af Danmark og hans arvinger og være ham trofast sindet uden argelist, både inden for Danmark og udenfor, og inden for det, som han har og fremtidig vil få i de fornævnte slotte og lande i riget Sverige, nemlig Gotland med Visby, Varend, Finnveden, Kind og Mark, Elfsborg med det herred, hvori Elfsborg ligger, og det halve Hisingen og inden for alt det, som han

den nærmest forgangne pinse havde i sit værge, således som det er skrevet foran. Fremdeles skal alle breve og alle aftaler, eder og alle løfter, som den fornævnte kong Valdemar og vi fornævnte kong Albrecht og fornævnte Albrecht, Henrik og Magnus, hertuger af Mecklenburg, gensidigt før denne tid har givet hinanden, aftalt, besvoret eller lovet, forblive i fuld gyldighed og skal på ingen måde være krænket i medfør af disse nærværende aftaler eller breve, bortset fra det, som disse nærværende breve indeholder. Og at fornævnte kong Albrecht og riget Sverige og vi Albrecht, Henrik og Magnus, hertuger af Mecklenburg, skal ratificere alle forskrevne artikler til de fornævnte tider på enhver måde, som det er skrevet her foran, det lover vi fornævnte Albrecht, Henrik og Magnus, hertuger af Mecklenburg, og vore arvinger vor fornævnte herre kong Valdemar af Danmark og hans arvinger og riget Danmark i god tro med dette brev, under hvilket vi fornævnte Albrecht, Henrik, Magnus, hertuger, til vidnesbyrd om alt dette forskrevne, der er skrevet foran, har hængt vore segl, og som er givet på Ålholm i året 1366 efter Guds byrd tirsdagen efter den hellige apostel Sankt Jakobs dag [= 28. juli].²⁹